

БАНКЕТ

Щороку на початку травня Емілія готує святковий обід на честь свого дня народження. За тиждень до події складаються списки, проводяться калькуляції, узгоджуються графіки, а ще частіше вимірюється тиск, бо це як-не-як надзвичайно нервова справа. Щоб організувати цей обід, бабуля відкладає потрохи із кожної пенсії, а зі складеної суми замовляє найсвіжіші продукти. А ще парочку делікатесів, що зазвичай задорогі для будніх днів, наприклад, філе червоної риби чи оливкова олія. Коли всі інгредієнти зі списку прибувають на кухню, Емілія закривається там на кілька днів і кличе когось із родичів, коли надходить година «накривати на стіл». Тоді обов'язково дістається із закамарків спальні радянський сервірувальний столик на два поверхи – на нього викладають перші страви і обережно перевозять по довгому коридору у вітальню. А там – вже розкладений посередині великий стіл із най-

BANKIET

Co roku na początku maja Emilia przygotowuje uroczysty obiad z okazji swoich urodzin. Tydzień przed wydarzeniem sporządza listę, kalkulacje, ustala plan, a jeszcze częściej sprawdza ciśnienie, bo to przecież nadzwyczaj nerwowa sprawa. Na zorganizowanie tego obiadu babcia odkłada trochę z każdej emerytury i za zebraną sumę zamawia najświeższe artykuły spożywcze i jeszcze kilka specjałów, które są za drogie, by spożywać je w zwykłe dni, na przykład filet z łososia czy oliwę. Gdy wszystkie składniki ze spisu znajdują się w kuchni, Emilia zamyka się tam na kilka dni i kiedy nadchodzi czas nakrywania do stołu, woła kogoś z rodziny. Wtedy naturalnie wyciągany jest z zakamarków sypialni dwupoziomowy stół serwisowy. Wykłada się na niego pierwsze dania i ostrożnie długim korytarzem przewozi do pokoju gościnnego. A w nim stoi duży rozłożony stół z najbielszym obrusem. Babcia tak go lubi wykrochmalić, że nawet fałdy nie wyprostowują się do końca

білішою скатертиною. Бабуля любить її так накрохмалити, що складки не розправляються навіть до кінця застілля. Із серванту дістається найдорожчий фарфоровий сервіз: глибокі і пласкі тарілки, тарілочки, салатниці, горнятка, сільниця і цукерничка – усі білосніжні із позолоченим обідочком. Для алкоголю, води і компоту протираються кришталеві рюмки, бокали і дзбанок із красивим гравіруванням квітів, тому їх завжди приємно тримати в руках. Потім зі спеціальної синьо-червоної коробочки дістаються мельхіорові прибори: виделки, ложки, ложечки, ножі, що акуратно розкладають на серветках біля тарілок. Кульмінацією стає майже музейний експонат – декоративний німецький кухоль, який Емілія привезла із дому свого батька. Фактично, вона його викрала собі на згадку із красивої німецької домівки, що тато отримав по війні у Польщі. На кухлі намальований пейзаж із кількома типовими пруськими будинками. Туди Емілія буде збирати квіти від гостей.

На порозі помалу починають з'являтися перші гості: сусідка Ганя із 45-річним сином-холостяком, який часто їздить до Польщі на заробітки, і сусідка Дуся, яка живе одразу навпроти, але, через вік і хвороби, майже не виходить із квартири. Ганя із Дусею не дуже миряться між собою через якусь давню і незрозумілу сварку, але, на всяк випадок, досі сідають на протилежних кінцях столу. Ще приходять пані Люба із Соцбезу, яка помагає бабусі по господарству, коли всі родичі роз'їжджаються. Здається, що солідний стаж у такій інституції пішов цій жінці середнього віку тільки на користь – струнка, моторна та ще й із знайомствами «в органах». Також раз на рік приходять вредна родичка Тая – огрядна жіночка із Кавказу, яка за 40 років ніяк не може при звичаїтись до життя «на западенщині». Емілія притримується думки, що родичів треба терпіти, тому вона утримує з нею дивні *love-hate relationships* переважно по телефону. Тая, задихаючись, важко заходить до квартири й одразу починає жалітись на довгу дорогу, погану погоду і загалом паскудне життя.

przyjęcia. Z kredensu wydobywany jest najdroższy serwis porcelanowy: talerze głębokie i płytkie, talerzyki, salaterki, kubki, solniczka i cukierniczka – wszystko śnieżnobiałe z połączanymi brzegami. Na alkohol, wodę i kompot wycierane są kryształowe kieliszki, kielichy i dzban z pięknymi wygrawerowanymi kwiatami, dlatego zawsze przyjemnie trzyma się go w rękach. Następnie ze specjalnego niebiesko-czerwonego pudełka wyciągane są melchiorowe sztucce: widelce, łyżki, łyżeczki, noże, które starannie rozkładane są na serwetkach obok białych talerzy. Kulminacją jest prawie eksponat muzealny – dekoracyjny niemiecki kufel, który Emilia przywiozła z domu swojego ojca. W rzeczywistości wykradła go na pamiątkę z pięknego niemieckiego domu, który tata otrzymał po wojnie w Polsce. Na kuflu namalowany jest pejzaż z kilkoma typowymi pruskimi budynkami. Do niego Emilia będzie wkładać kwiaty od gości.

Pomalu na progu zaczynają zbierać się pierwsi goście: sąsiadka Hania z 45-letnim synem kawalerem, który często na zarobek jeździ do Polski, oraz sąsiadka Dusia, która mieszka naprzeciw, ale ze względu na wiek i choroby prawie nie wychodzi z mieszkania. Hania i Dusia nie bardzo są w zgodzie między sobą przez jakąś dawną i niezrozumiałą kłótnię i nadal, na wszelki wypadek, siadają na przeciwległych krańcach stołu. Przychodzi jeszcze pani Luba z pomocy społecznej, która pomaga babci w gospodarstwie domowym, gdy cała rodzina wyjedzie. Wydaje się, że solidny staż w takiej instytucji dobrze zrobił tej kobiecie w średnim wieku – smukła, zwinna i jeszcze ze znajomością w urzędach. Raz w roku przychodzi również nieprzyjemna krewna Taja – pulchna kobieta z Kaukazu, która przez 40 lat nijak nie może się przyzwyczaić do życia „na zapadzie”. Emilia trzyma się myśli, że rodzinę należy tolerować, dlatego utrzymuje z nią dziwne *love-hate relationships*, przeważnie przez telefon. Taja ciężko wchodzi zdyszana do mieszkania i od razu zaczyna się skarżyć na długą drogę, złą pogodę i w ogóle parszywe życie.

Подарунки із року в рік залишаються незмінними: свіжий букет квітів і конверт із 100-200 гривнями. Стільки ж бабуля роздає кожній із гостей на їхні дні народження. Тому Емілія завжди знає точну суму «доходів» від свого святкового обіду і включає їх у майбутні комунальні витрати. Такий от сусідський етикет.

Перші паузи між гостями за столом завжди незручні. Ніхто не знає, що сказати, адже всі чекають на перший тост «за здоров'я», а потім вже «підє як підє». Закарпатський коньяк розливає Ігор – син Гані, який, без зайвих сентиментів до Емілії, просто любить побувати на халявних застіллях і перший же виголошує тост:

«Ну, за Вас, Міля Михайлівна!» – і одразу перевертає рюмку коньяка до дна, закусуючи бутербродом. Бабуля уважно спостерігає за гостями і їхньою реакцією на перші страви, а особливо бутерброди, бо це її особливий витвір. Спочатку вона просмажує кавалки батону на сковорідці без олії, щоб вони трохи затверділи. Потім натирає їх вручну часником, аж доки ті стануть вологі від соку. Далі мастить маслом і викладає на ньому ікебану із овочів: шматочок помідори, тоненьке кружальце редьки чи огірка, часом шпротину. На сам кінець зверху це все притрушує дрібно натертим снігом із вареного яйця. Ммм, смакота!

Крім бутербродів, перші страви теж включають фаршировані яйця і два її улюблені салати: з огірків і помідорів зі сметаною, а ще той із вареного буряка, чорносливу та грецьких горіхів. Останній вона не так давно додала у свій фірмовий пантеон, бо раніше їй здавалося, що це якась експертментаторська фігня. Натомість фаршировані яйця – незмінна страва Еміліних застіль протягом десятиліть, і сусідка Ганя – їхня незмінна фанатка. Раз за разом вона накладає їх собі на тарілку і за секунду яйця вже зникають у роті, здається, навіть не пережовані.

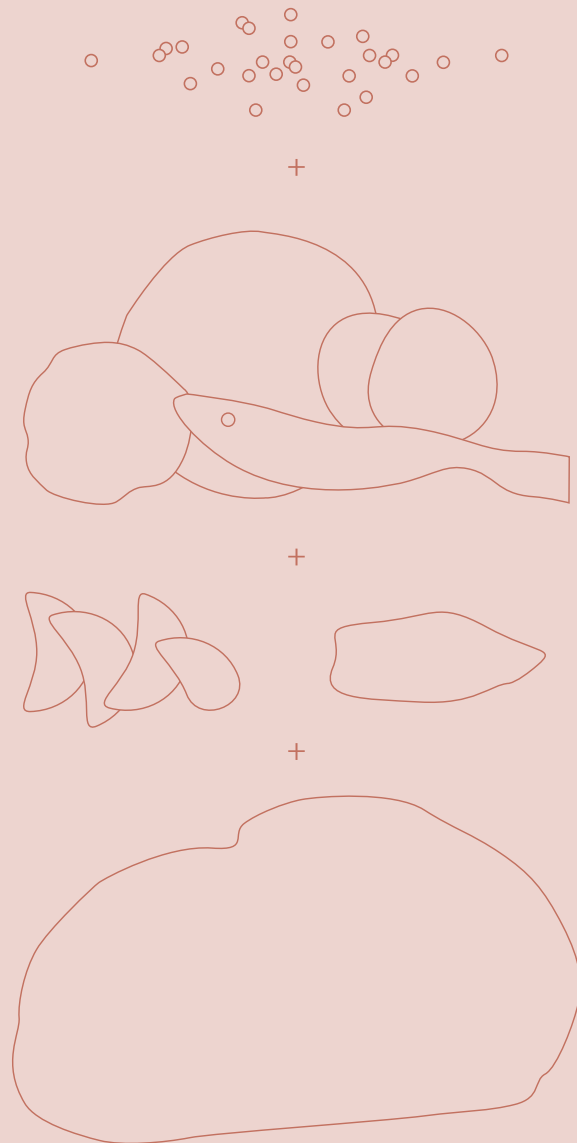
Prezenty co roku są niezmiennie: świeży bukiet kwiatów i koperta ze 100–200 hrywnami. Babcia tyle samo wydaje na każdego gościa na ich urodziny, dlatego zawsze zna dokładną sumę „dochodów” z uroczystego obiadu i włącza je do przyszłych opłat za media. Ot, taka sąsiedzka etykieta.

Pierwsze pauzy między gośćmi za stołem są zawsze niezręczne. Nikt nie wie, co powiedzieć, no i wszyscy czekają na pierwszy toast „na zdrowie”, a potem już jakoś to pójdzie. Koniak Zakarpacki rozlewa syn Hani – Ihor, który, bez zbędnych sentymentów do Emilii, po prostu lubi bywać „za frajer” na imprezach i pierwszy wygłasza toast:

– No to za panią, pani Milo! – i od razu wychyla kieliszek koniaku do dna, zagryzając kanapkę. Babcia uważnie spogląda na gości i ich reakcję na pierwsze potrawy, a szczególnie kanapki, bo to jej specjalne dzieło. Na początku podsmaża na patelni bez oleju kawałki bułki, aby trochę stwardniały. Potem ręcznie naciera je czosnkiem, aż zwilgotnieją od soku. Następnie smaruje masłem i wykłada na nich ikebanę z warzyw: kawałek pomidora, cienki plasterek rzodkiewki czy ogórka, czasem szprotkę. Na koniec to wszystko posypuje z góry śniegiem z drobno startego gotowanego jajka. Umm, jakie smaczne!

Oprócz kanapek do zakąsek wchodzi faszerowane jajka i jej dwie ulubione sałatki: z ogórków i pomidorów ze śmietaną i jeszcze ta z gotowanego buraka, suszonych śliwek i orzechów włoskich. Ostatnią babcia dopiero niedawno dodała do swojego firmowego panteonu, bo wcześniej jej się wydawało, że to jakieś eksperymentatorskie fanaberie. Natomiast faszerowane jajka są jej niezmiennym daniem przez dziesięciolecia, a sąsiadka Hania jest ich stałą wielbiciele. Co rusz nakłada je sobie na talerz i już za sekundę jajka znikają w jej ustach, wydaje się, że nawet nieprzeżute.

Kanapki – specjalne dzieło babci Emilii
Бутерброди – особлива страва бабулі Емілії

4.

Śnieg z drobno startego gotowanego jajka
Сніг із дрібно потертого вареного яйця

3.

Ikebana z warzyw: kawałek pomidora, cienki plasterek
rzodkiewki, ogórek, szprotka
Ікебана із овочів: кавалок помідори, тонка смужка
редису, огірок, шпроти́на

2.

Czosnek, masło
Часник, масло

1.

Podsmażone na patelni bez oleju kawałki bułki
(aby trochę stwardniały)
Підсмажені на сковорідці без олії кавалки батону
(щоб затверділи)

«Вкусно?» – Емілія перепитує в гостей. Всі кивають мовчки і накладають великими мельхіоровими ложками добавку. Господиня задоволено потирає руки:

«Боооже, оце ми живемо! Говорять, що бідно. Та де там бідно! Я помню, яка після війни була голодовка... то моя баба варила нам всім суп із бадилле. А тьотка, що работала на пошті, приносила часом кусочок черствого хліба, то було таке, що ми по черзі його сосали. Ото біда була страшна!».

«А що у вас не було городу свого?» – питає здивовано сусід Ігор, якого бабуля часом називає по-любовному «дурачком» через його знання історії і світу загалом.

«Та звідки, Ігорюша? То ж всьо колхозне було. Моя баба Ганя знімала дві комнати у Котиківці, пригороді Городенки, гляділа за мною і наймолодшим сином. Не работала, бо роботи і не було, пенсії не мала, только получала 117 рублів жалованія за погибшого на війні середущого сина. А на той час то і не гроші були...»

«Ну, у нас на Кавказе такой беды не было, конечно, у всех хватало на кусок хлеба с маслом. И даже на водку! – озирається родичка Тая, завжди намагаючись показати свою ситуацію з найкращого боку. – Мы с Толиком, мужем Мили, выросли в принципе не в недостатке, но и не голодали. Наш отец работал в шахте, какие-не-какие деньги всегда были. Помню, детьми, мы воровали в колхозе огурцы... такие почти полуметровые росли. И вку-уу-сны е – не то шо сейчас, все с химией оце...».

– Smaczne? – wypytuje Emilia gości. Wszyscy milcząco kiwają i nakładają wielkimi melchiorowymi łyżkami dokładkę. Gospodyni z zadowoleniem zaciera ręce:

– Boooże, o tak to się żyje! Mówią, że w biedzie. W jakiej biedzie! Pamiętam, jak po wojnie był głód, to moja babcia gotowała nam wszystkim zupę z badyli. A ciocia, która pracowała na poczcie, przynosiła czasem kawałek czerstwego chleba; to tak było, że po kolei go ssaliśmy. O, to była straszna bieda!

– A co, nie mieliście własnego ogrodu? – pyta zdziwiony sąsiad Ihor, którego babcia czasem nazywa pieszczotliwie „głuptasem” z powodu jego znajomości historii i w ogóle świata.

– A skąd, Ihorku? To wszystko kołchozowe było. Moja babcia Hania wynajmowała dwa pokoje w Kotykiwce, na przedmieściach Horodenki, opiekowała się mną i najmłodszym synem. Nie pracowała, bo i roboty nie było, emerytury nie miała, tylko dostawała 117 rubli odszkodowania za średniego syna, który zginął na wojnie. A na ten czas i to nie były żadne pieniądze...

– No, a u nas na Kaukazie takiej biedy nie było. Jasne, że wszyscy mieli na kawałek chleba z masłem, i nawet na wódkę! – odezwiała się krewna Taja, starając się zawsze pokazać swoją pozycję z jak najlepszej strony. – My z Tolkiem, mężem Mili, w zasadzie wyrosliśmy w niedostatku, ale nie głodowaliśmy. Nasz tata pracował w kopalni i jako takie pieniądze zawsze były. Pamiętam, jak będąc dziećmi, kradliśmy w kołchozie ogórki... takie prawie półmetrowe wyrastały. I smaaaczne, nie to, co teraz, z chemią...

«Ооо, а ми тоже крали мандибурку, – підхоплює сусідка Ганя, – ну як, не ми крали. Наш вуйко Никола робив у колгоспі, ну як, возив голову колгоспу на бричці. І за то той голова давав часом мішок мандибурки, але то неофіційно якби. І коли нам малим давали пару штук, то ми бігли в лут і там палили ватру – кидали туди мандибурку, шоп спекласи, а потім їли руками із сіллю... всі руки і роти були чорні, а ми – довольні! Боооже, яка то добра мандибурка тогди була!»

«Мама і зараз любе спекти собі мандибурки в лущинні з саламахою!» – підтакую Ігор мамі.

«Але в духовці то вже не то. Ніби і добре, але не така як тогди» – підсумовує Ганя.

«А шо такое саламаха? – раптом зацікавилась Тая – соус какой-то?»

Ігор, не довго думаючи, одразу видає рецепт:

«Це частник толочений, олія і сіль перемішані. Дуже добрий з горечою мандибуркою!».

«У нас тоже буде гаряча картошка на друге, але з кручениками і з грибною підливою.» – Емілія втрутилася в діалог, щоб заохотити гостей до наступних страв.

«А шо ти за гриби брала, Міля, і по чому? – тихо питає збоку сусідка Дуся, докладаючи собі салат із буряком та чорносливом.

– Ooo, a my też kradliśmy magdeburki* – podchwycza sąsiadka Hania – no ale nie my kradliśmy. Nasz wujek Mykoła robił w kołchozie, to znaczy woził dyrektora kołchozu na bryczce. I za to ten dyrektor dawał mu czasem worek magdeburki, ale to tak nieoficjalnie, znaczy się. I kiedy nam małym dawali parę sztuk, to biegliśmy na łąkę i tam rozpalaliśmy ognisko, rzucaliśmy tam kartofle, aby się upiekły, a potem jedliśmy je z solą... całe ręce i gęby mieliśmy czarne, a my tacy zadowoleni byliśmy! Booooże, jaka ta magdeburka dobra wtedy była!

– Mama i teraz lubi zapiec magdeburki w mundurkach z sołomachą – przytakuje Ihor mamie.

– Ale w piekarniku to już nie to samo. Niby i dobre, ale nie takie jak wtedy – podsumowuje Hania.

– A co to za sołomacha? – nagle zaciekała się Taja. – Jakiś sos?

Ihor od razu bez namysłu wydaje przepis:

– To zmieszany miażdżony czosnek, olej i sól. Bardzo dobry z gorącymi magdeburkami!

– U nas też będą gorące kartofle, ale ze zrazami i sosem grzybowym – Emilia wtrąciła się do dialogu, aby zachęcić gości do następnych potraw.

– A jakie grzyby brałaś Milo i po ile? – zapytała cicho Dusia, dokładając sobie sałatkę z buraka i suszonych śliwek.

* Magdeburki – potocznie ziemniaki.

«Печериці по 50, а маслята – 40. Білих майже нема, а як є – то по ціні золота! – втручається зі знанням справи Люба із Соцбезу, витягуючи руки вперед і, нібито ненароком, демонструючи гостям свій ідеальний червоний манікюр. – Але грибарі кажуть, що загалом нема багато грибів у цьому році».

«Люди з сіл знають чого: грибів не стало з того часу, як теперішня війна сі почела, – Ганя стишила голос, від алкоголю в неї блиснули очі, – таке саме було і за іншої війни. Найбільше грибів вродило перед нею – в трицік дев'ятому і потім у сорок седмому, а у війну – нічю. Сусідка моя з села ще давно говорила – багато гриба – то труна».

«Бороны Господи нас всех от войны!» – піднімає вже запровлений алкоголь другий тост Тая і одразу береться розливати усім до келишків.

«Господи-боже, за мир. Амінь!» – повторює за нею Дуся і всі знову цокуються своїми кришталевими рюмками.

Смакуючи закарпатський коньяк за столом, намагаюся уявити усілякі грибні теорії про те, як пов'язані події на одному кінці країни із поведінкою спор на іншому. Чи можуть, наприклад, грибні спори літати невидимими молекулами в атмосфері та сповіщати інших про насилля над людиною і природою? І що означає їхня протестна відмова розмножуватися і вилізати грибами саме в роки кровопролиття? А, може, це коріння дерев і всього живого щоразу всотує у себе перегуки обстрілів і плачу, гіркоту крові і запах смерті, а потім надсилає це все надчутливими підземними нейронами через цілу країну на височини в екосистемі грибниць. А ті, у свою чергу, перестають множитися, просто відмовляються вилазити, щоб далі не розплоджувати цей ген розпачу і горя.

– Pieczarki – po 50, a maślaki – po 40. Prawdziwków prawie nie ma, a jak są, to za cenę złota! – wtrąca się ze znawstwem Luba z pomocy społecznej, wyciągając ręce do przodu i niby przypadkiem demonstrując gościom swój idealny czerwony manicure. – Ale grzybiarze mówią, że w tym roku w ogóle mało grzybów.

– Ludzie na wsi wiedzą czemu. Grzybów nie ma od tego czasu, jak teraz ta wojna się zaczęła – Hania ściszyła głos, a wypity alkohol sprawił, że błysnęły jej oczy. – Tak samo było i za czasów innej wojny. Najwięcej grzybów wysypało przed nią – w trzydziestym dziewiątym i potem w czterdziestym siódmym, a podczas wojny nic. Moja sąsiadka ze wsi już dawno mówiła: „Dużo grzybów – dużo trupów”.

– Broń Boże nas wszystkich od wojny! – podnosi już doprawiony alkoholem drugi toast Taja i od razu bierze się za rozlewanie wszystkim do kieliszków.

– Daj Boże, za pokój. Amen! – powtarza za nią Dusia i znowu stukają się swoimi kryształowymi kieliszkami.

Degustując za stołem Koniak Zakarpcki, staram się wyobrazić sobie wszelkie związane z grzybami teorie o tym, jak wydarzenia na jednym krańcu kraju powiązane są z zarodnikami na innym krańcu. Czy mogą na przykład spory grzybów latać w atmosferze w formie niewidocznych molekuł i roznosić innym zapowiedź przemocy wobec ludzi i przyrody? I co oznacza ich protest w formie odmowy rozmnażania się i wychodzenia na powierzchnię właśnie w latach przelewu krwi? A może to korzenie drzew i wszystkiego, co żywe, za każdym razem wchłaniają odgłosy ostrzałów i płaczu, gorzki smak krwi i zapach śmierci, a potem przesyłają to wszystko superczułymi podziemnymi neuronami przez cały kraj do góry w ekosystemy grzybni. A te z kolei przestają się rozmnażać, po prostu odmawiają wychodzenia, żeby dalej nie rozpylać tego genu rozpaczy i nieszczęścia.

«Альо-о, ти де літаєш? – гукає мене Емілія, – ану шуруй на кухню по друге! І не забудь про грибну підливу на сковородці!»

Я йду на кухню і накладаю у красиві тарілки картоплю із кручениками та голубці зі сметаною. Краєм вуха чую, що бабуся починає розповідати історію про її найдовшу подорож до мами. Її я чула вже не вперше. Коли відкриваю пательню із грибами, задумуюсь: що пам'ятають ці гриби і їхня грибниця? І якщо я зараз їх з'їм, то може їхня пам'ять про глобальні події автоматично стане частиною мене?»

«У 51 году мені прийшло пісьмо від моєї мами Агати із Сибіру, щоб я їхала до неї. Ми тут з бабкою в Городенці страшно бідували, а мама писала, що там було лучше і вона якраз тоді вже вийшла із тюрми і работала столяром у Черемхово...»

«А за шо вона сиділа?» – безпardonно перепитує Ігор.

«Тааа, мама, коли работала у столовій в Городенці, на залізнодорожному вокзалі, то була одною продавщицею на весь зал. А навкрути було купа людей, які виходили із проїжджих поїздів на пару минут – випити-закусити, то-сьо, і – назад. І от, вона не встигала за всіма вздріти. Хтось піде не розплатиться, комусь не таку здачу дасть. І от, за перший місяць вона недорахувалася аж 3000 рублів. І за цю недостачу її відправили на каторгу на 3 года в Іркутську область.»

«Так а шо, вона тих грошей таки не крала?» – не вгамовується сусід.

«Та звідки? Вона, во-первых, не любила гроші, а гроші її не любили, а во-вторых, вона якби взяла, то хош би шось купила за них собі,

– Halooo, gdzie odpłynęłaś? – woła do mnie Emilia. – Ano zasuważ do kuchni po drugie danie! I nie zapomnij o sosie grzybowym na patelni!

Idę do kuchni i nakładam do pięknych talerzy ziemniaki ze zrazami i gołąbki ze śmietaną. Do mych uszu ledwie dochodzi, jak babcia zaczyna opowiadać historię o jej najdłuższej podróży do mamy. Słyszałam ją już nie raz. Gdy otwieram patelnię z grzybami, to się zastanawiam: – Co pamiętają te grzyby i ich grzybnia? I jeśli je zaraz zjem, to może ich pamięć o globalnych wydarzeniach stanie się częścią mnie?

– W 1951 roku dostałam list od mojej mamy Agaty z Sybiru, żebym przyjechała do niej. My z babcią w Horodence strasznie biedowałyśmy, a mama pisała, że tam będzie lepiej i właśnie wyszła z obozu i pracowała jako stolarz w Czeremchowie...

– A za co siedziała? – bezceremonialnie zapytał Ihor.

– Nooo, mama, gdy pracowała w stołówce w Horodence na dworcu kolejowym, była jedyną sprzedawczynią na całą salę. A wokół masa ludzi, którzy wychodzili z przelotowych pociągów na parę minut, aby wypić i zagryźć, takie tam i z powrotem. No i nie nadążała wszystkiego upilnować. Ktoś nie rozliczy się i pójdzie, komuś źle wyda. A za pierwszy miesiąc nie doliczyła się aż 3000 rubli. I za to manko zesłali ją na katorgę na 3 lata do obwodu irkuckiego.

– To co, tych pieniędzy nie kradła? – nie wytrzymuje sąsiad.

– Ależ skąd? Po pierwsze, nie lubiła pieniędzy, a pieniądze nie lubiły jej, a po drugie, gdyby wzięła, to chociażby coś za nie sobie kupiła, babci czy nam, a my byliśmy gołe i tak zostaliśmy – Emilia zamyka na chwilę oczy, aby

бабі чи нам, а то ми босі як були так і осталися.– Емілія заплющує на мить очі, щоб зорієнтуватись на чому вона закінчила свою історію.– Так от. Коли мені було 14, вона пише, щоб я їхала до неї. Вислала грошей на білет і ще пару копійок, щоб я не голодала по дорозі. А збирали мене в цю командіровку всьою Городенкою. Вуйко зробив мені чемодан з дерев'яного футляра для акордіона, і на нього такий ланц із колодкою повісив, наче я везла мільйон! Коліжанка дала мені свій старий поношений светр, але шерстяний, бо я ніц теплішого не мала. А моя вчителька, яка мене страшно любила, принесла мені в газеті кусок сала, такого старого, пожовтілого, що його не можна було вгризти. І то вона мені віддала, що найлучше, представляєте! Моя баба зашила гроші внутрь мого светра і сказала, щоб я їх дістала, коли вже дуже зголоднію. І я поїхала.

На дворі був жовтень місяць, а я, як зараз помню, у такому синенькому ситцевому платтечку із светриком від коліжанки, бабиних носках на босу ногу і таких сандалях кожаних із жовтим салом у чемодані. Чисте чудо! Їхати треба було вісім суток, а я ніколи на поїзді і не їздила до того, тіки виділа, як вони проїжджають на станції. На другий день я познакомилась із молодого дівчиною – вона їхала з Москви куда-то тоже далеко. Вона мене спочатку підгодовувала, бо виділа, що я особа не маю їди. Потім ми потратили всі мої гроші, а на кінець навіть почали гризти у тамбурі моє жовте сало. Воно таке смердече і недобре було, але ми їли – і так нам смішно було від того. Йой-йой, як вспомню! І головне, що воно нас трохи тримало! А потім та дівчина зійшла на своїй станції – обняла мене на прощаніє і сказала, що мені ще недовго лишилось, а там уже і мама нагодує. А мені, по правді, ще півтори сутки їхати було до Черемхово. І я їду, не їм і тіки глипаю на своїх сусідів напротів, що іменно вони їдять. То їхала якась сім'я – мама і двоє синів, трохи младших за мене. Помню, що я така голодна вже була до обіду, а їхня їда, як на зло, пахла на цілий вагон. Вже і ужин підходив, а я все сижу і тіки

się zorientować, na czym to zakończyła swoją historię. – Ot tak. Gdy miałam 14 lat, to napisała, abym do niej przyjechała. Wysłała pieniądze na bilet i parę kopiejek, abym nie głodowała po drodze. A pomagała mi przygotować się do tej podróży cała Horodenka. Wujek zrobił mi walizkę z drewnianego futerału na akordeon i powiesił na niego taki łańcuch z kłódką, jakbym milion wiozła! Koleżanka dała mi swój stary znoszony sweter, ale za to wełniany, bo nic cieplejszego nie miałam. A moja nauczycielka, która mnie strasznie lubiła, przyniosła mi w gazecie kawałek słoniny, taki stary, żółtkły, że nawet nie można było go ugryźć. I oddała mi to, co miała najlepszego, wyobrażacie sobie! Moja babcia zaszyła pieniądze w swetrze i powiedziała, żebym je wyciągnęła, gdy już będę bardzo głodna. I pojechałam.

Na dworze był październik, a ja – pamiętam jak dziś – byłam w takim niebieskim płaszczu z cienkiej bawełny i sweterku od koleżanki, w babci-nych skarpetkach na bosą nogę, w skórzanych sandałach i ze żółtkłą słoniną w walizce. Istny cud! Jechać trzeba było osiem dób, a ja nigdy wcześniej nie jeździłam, tylko widziałam na dworcu, jak przejeżdżają pociągi. Na drugi dzień poznałam młodą dziewczynę. Jechała z Moskwy też gdzieś daleko. Na początku mnie podkarmiła, bo widziała, że nie mam ze sobą za dużo jedzenia. Potem wydałyśmy wszystkie moje pieniądze i w końcu zaczęłyśmy w przejściu między wagonami gryźć nawet moją żółtą słoninę. Tak śmierdziała i niedobra była, ale jadłyśmy i tak się z tego śmiałyśmy. Ojjoj! Jak tylko sobie to przypomnę! I najważniejsze, że to nas trochę trzymało! A potem ta dziewczyna wysiadła na swojej stacji. Objęła mnie na pożegnanie i powiedziała, że już mi niewiele zostało, a tam już mnie mama nakarmi. A ja, szczerze mówiąc, miałam jeszcze półtorej doby jazdy do Czeremchowa. I jadę, nie jem i tylko filuję na swoich sąsiadów z naprzeciwka, co oni właśnie jedzą. To jechała jakaś rodzina – mama i dwóch synów, trochę młodszych ode mnie. Pamiętam, że taka głodna byłam już przed obiadem, a ich jedzenie, jak na złość, pachniało na cały wagon. Już i kolacja się zbliżała, a ja siedzę i tylko chłonę

хватаю запахи бутербродів із ковбасою і яйцями. І знов очі косяться на стіл сусідський. Та жіночка вздріла, що я все пожираю очима і питає: «Девочка, ты почему не кушаешь?». Я кажу, що не голодна, а в самої в животі як заворчить від голоду, то вона все поняла і дала мені один бутерброд з ковбасою. Як я його їла, божецьки, то дивився, напевно, цілий вагон! Мені до нині часом виникає в роті той вкус бутерброда.»

Гості уважно слухають бабулю, але не забувають куштувати другі страви, додаючи до них ще залишки салатів. Пара від гарячих наїдків витає клубами над столом, і здається, що це випари самого поїзду, на якому Емілія їде трансибірською магістраллю, а із ним несеться повз нас і той запах бутерброду.

«Так я пережила ще одну сутку на тому бутерброді і нарешті прибула на свою станцію – Черемхово.»

«А що це за область, Міля? – питає Дуся пожвавлено. – У мене тато теж за куркульство попав до Сибіру з Вінничини і так і не вернувся. А я так і до нині не знаю, де його могила.»

«Та Іркутська ж! Там недалеко до Монголії і озера Байкал, ну знаєш?!»

«Там, наверное, холодрыга ужасная!» – хоче похизуватися своїми знаннями про Сибір Тая.

«Ну, да! Я, значить, як прибула у жовтні, глип за вікно, а там сніг по коліна! І пасажери по вагону мені говорять: Міля, як вискочиш, то сразу біжи на станцію, щоб не змерзнути, бо в мене – голі ноги! І я з тим чемоданом по снігу в сандалях, шух-шух, і кілометр до станції пробігла!

zapachy kanapek z kielbasą i jajkami. I znowu oczy zezują na sąsiedzki stół. Ta kobieta zauważyła, że wszystko zżeram oczyma, i zapytała: „A ty dziewczynko czemu nie jesz?” Mówię, że nie jestem głodna, a w moim brzuchu jak zaburczy – ona wszystko zrozumiała i dała mi jedną kanapkę z kielbasą. Gdy ją jadłam, o Boże, to gapił się chyba cały wagon! Do dziś czasem w ustach mam smak tej kanapki.

Goście uważnie słuchają babci, ale nie zapominają skosztować drugiego dania, dorzucając jeszcze resztki sałatek. Para z gorących potraw krąży nad stołem i wydaje się, że to dym z samego pociągu Kolei Transsyberyjskiej, którym jedzie Emilia, a z nim niesie się obok nas również ten sam zapach kanapki.

– I tak przeżyłam jeszcze jedną dobę na tej kanapce i wreszcie dojechałam do swojej stacji – Czeremchowo.

– A co to za obwód był, Milo? – pyta z ożywieniem Dusia. – Mój tata też za kułactwo trafił na Sybir z okolic Winnicy i już nie wrócił. A ja do dziś nie wiem, gdzie jest jego grób.

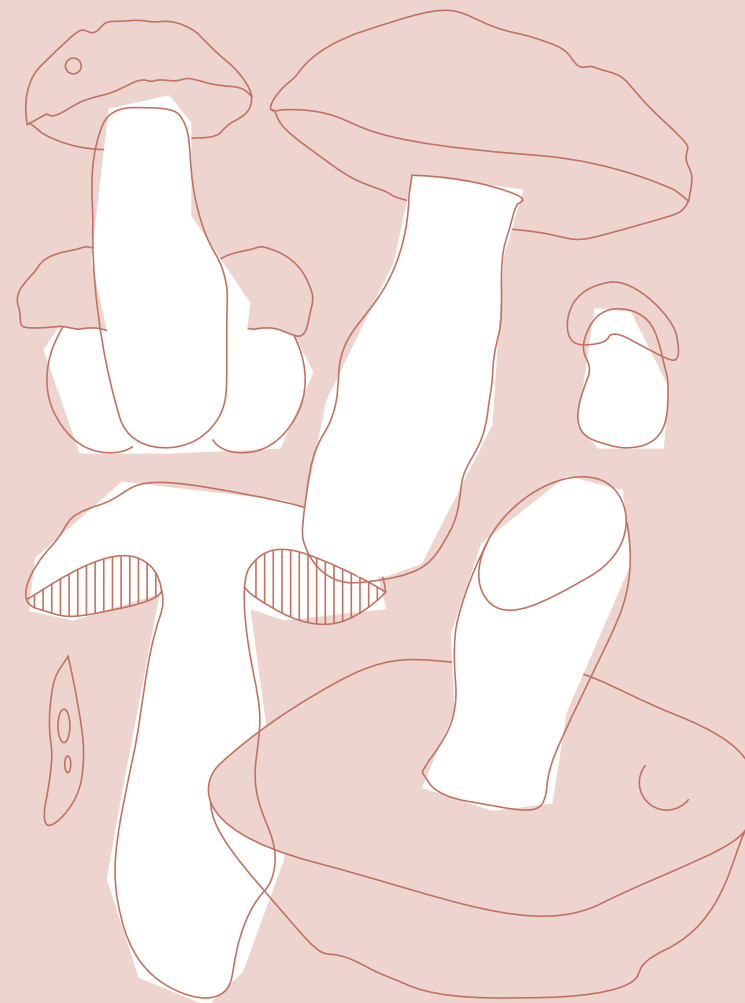
– Irkucki przecież! Tam już niedaleko do Mongolii i jeziora Bajkał! No wiesz co?!

– Tam pewnie straszne chłody są! – chce się pochwalić swoją wiedzą o Syberii Taja.

– No a jakże! Dotarłam, znaczy się, w październiku, wyglądam za okno, a tam śniegu po kolana! I pasażerowie w wagonie mówią mi: „Milo, jak wyskoczysz, to od razu biegnij na dworzec, żeby nie zmarznąć” – bo miałam gołe nogi! I z tą walizką po śniegu w sandałach szur-szur i kilometr do dworca

Забігаю, значить, у це помешчення, озираюсь всюди, а мами нема! Я і на вулицю виглядаю, і біля входу жду годину... І вже чуть не плачу від холоду і голоду... Як тут забігає якийсь мужик – у штанах грубих і куфайці, але на голові чогось фустка. Спочатку вибіг на перон і верещав щось, але я не могла розібрати. Думаю, може, то моя мама, то пішла за цим дядьком і кричу до нього: мамо, мамо, а він бігає по перону і не обертається. І так мені стало гірко, подумала, що мама мене вже і не зустріне і що я тут сама вмиру... Сиджу і голошу, люди на мене роззираються, але нічого не говорять. Аж тут той дядько забігає знов у почекальню, роззирається по сторонам і як мене вздрів, мах, знімає фустку – а то моя мама! Я її не пізнала спочатку, так вона змінилась! Мама як підбігла, як стала обнімати, натягла на мене свою куфайку, бо мене вже аж трясло... Я реву і кажу, мамо, я така голодна, а вона, мах-мах, і за дві хвилини вже десь роздобула мені такий калач, що на лікоть натягувався і до того – теплого молока! Як я була щаслива! Потім приїхали по маму інші працівники на машині і ми всі поїхали у барак, де вона знімала окрему кімнату. Приїжджаємо, а вдома мама наварилася їсти, і, як зараз пам'ятаю, суп із білих грибів! Сусіди мене обнімають, як рідну дочку, дали хліба свіжого. Такого смачного хліба я вже ніде не пробувала, тільки в Сибірі. Ну, і взагалі, ми з сусідами жили, як в комуні, всі всім ділились, ніхто нічого не ховав: як хтось привозив рибу із Ангари, то всі розділювали, жарили і їли всі, то в ті часи не було дефіцитом! Ми жили з мамою у маленькій кімнатці, туалет був спільний на поверху, але так весело було: кожен вечір всі сусіди виходили на коридор: хто грав у шашки, хто – на гармошці, хто співав, оце життя було! Не то що зараз усі позакриваються у своїх квартирах і ні слуху, ні духу... як вмиру, то ніхто і не помітить... хіба що як вже станеш розлагатись...»

przebiegłam! Wbiegam do tego budynku, rozglądam się wokół, a mamy nie ma! I na dwór wyglądam, i koło wejścia czekam godzinę... I już prawie że płaczę z głodu i głodu... Aż tu wbiega jakiś chłop w grubych spodniach i kufajce, ale z chustą na głowie. Na początku wybiegł na peron i coś krzyczał, ale nie mogłam zrozumieć. Myślę, że może to moja mama, więc idę za tym facetem i krzyczę do niego: „Mamo, mamo!”, a on biegnie po peronie i nie odwraca się. I tak mi się gorzko na duszy zrobiło, że już mama po mnie nie wyjdzie i tu sama umrę... Siedzę i ryczę, ludzie się na mnie patrzą, ale nic nie mówią. Aż tu ten chłop wbiega do poczekalni, rozgląda się wokół i jak mnie zobaczył, to od razu zdjął chustę – a to moja mama! Nie poznałam jej od razu, tak się zmieniła! Gdy mama podbiegła, zaczęła mnie obejmować, założyła na mnie kufajkę, bo aż się telepałam... Beczę i mówię: „Mamo, tak mi się chce jeść”. A ona rach-ciać i za dwie minuty zdobyła mi gdzieś taki precel rozciągany na łokciu i do tego jeszcze ciepłego mleka! Jaka ja byłam szczęśliwa! Potem po mamę przyjechali inni robotnicy i wszyscy pojechaliśmy do baraków, gdzie wynajmowała oddzielny pokój. Przyjeżdżamy, a w domu mama przygotowała jedzenie i jak dziś pamiętam – zupełnie z prawdziwków! Sąsiedzi mnie obejmują jak rodzoną córkę, dają świeży chleb. Takiego smacznego chleba to nigdzie nie próbowałam, tylko na Sybirze. No i w ogóle żyliśmy z sąsiadami jak w komunie, dzieliliśmy się wszystkim, nikt niczego nie chował. Jak ktoś przywoził rybę z Angary, to wszyscy dzielili, smażyli i jedli razem, wtedy to nie był towar deficytowy! Żyliśmy z mamą w małym pokoiku, toaleta była wspólna na piętrze, ale tak wesoło było: wszyscy sąsiedzi wychodzili na korytarz, jedni grali w warcaby, inni na harmonii, ktoś śpiewał – o takie życie było! Nie to, co teraz, że wszyscy pozamykają się w swoich mieszkaniach i ani widu, ani słychu... Jak ktoś umrze, to nikt nie zauważy..., no chyba że będzie się rozkładał...

Rysunek inspirowany ilustracją z książki A. Dermek, A. Pilāt, *Poznajemy grzyby*, przeł. A. Rymkiewicz, Wrocław 1990
Рисунок натхнений ілюстрацією з книги А. Дермек, А. Пілат *Знайомимось із грибами*, перекл. А. Римкевич,
Вроцлав 1990

Borowik szlachetny
Білий гриб
(Boletus edulis)

«Міля, ну що ти таке говориш, – різко заперечила сусідка Дуся, – ми ж оце з тобою кожні три дні созвонюємся!»

«А я почті кожен день забігаю, ти шо! – Ганя теж запротестувала. – Я тут бистріше прибіжу ніж люба скоро, якби шо. Ти тіки номера не перепутай, хахаха».

«Ну шо, давайте, третью за любовь! – Тая намагається витягнути тему із мінорної ноти. – Пусть она восполнит всех людей здесь и этот дом...»

«Тая, ти так говориш, ніби ми все жите без любові оце жили – перебиває і шкірить зуби Ганя.

«Ну ты ж не дайош договорити... – Тая мне свою рюмку у пальцах, помітно нервуючи, – Пусть...»

«Та за любов! І до неї щоб все як годиться було!» – Ганя таки вкладає свої сенси в тост.

«В вашем возрасте, Ганя, как раз об этом и думать» – глузливо кидає Тая.

«Ну а шо, про смерть мені думать? Не, дівки? – вихиляє третю рюмку коньяку Ганя, не примруживши і ока.

Емілія теж випиває, закушує бутербродом і вирішує витягнути свою козирну карту історій – про минулих залицальників.

– Milo, co ty mówisz? – ostro zaoponowała sąsiadka Dusia. – Przecież co trzy dni się zdzwaniamy!

– A ja prawie każdego dnia zaglądam, no co ty! – Hania też zaprotestowała. – Szybciej tu przylecę niż jakieś pogotowie, jakby co. Tylko numeru nie pomył, cha, cha, cha!

– No to bierzcie, trzeci za miłość! – Taja stara się zmienić posępny nastrój. – Niech wypełni wszystkich tu zebranych i ten dom...

– Taju, tak mówisz, jakbyśmy całe życie bez miłości żyli – przerywa i szczerzy zęby Hania.

– Nie przerywaj, daj mi skończyć... – Taja przebiera swój kieliszek w palcach, widać, że zdenerwowana. – Niech...

– No za miłość przecież! I żeby w niej wszystko było sprawne! – Hania jednak wrzuca swoje motywy do toastu.

– W naszym wieku, Haniu, w sam raz o tym mamy myśleć – ironizuje Taja.

– No a co, o śmierci mam myśleć? Co nie, baby? – Hania wychyla trzeci kieliszek koniaku bez mrugnięcia okiem.

Emilia też wypija, zagryza kanapką i decyduje się wyciągnąć swojego asa – historie o byłych zalotnikach.

«Ми як з мамою переїхали із Черемхово в Охотськ, там біля Охотського моря, божечки, скільки я кавалерів мала?! Як гівна, хахах! Пішла в одинадцятий клас, ше добре по-руськи не говорила, а за мною вже бігали шнурком! Я, крім всього, була отлічніцею! Підем, було, на танці, а там собереться молодьож: хтось принесе балалайку, хтось – гармошку і давай в пляс. Я раз з одним хлопцем так танцювала до ночі, що станцювала собі нові босоножки! А другий бахур все мене на здибанку пригласав і пісьма підкладав у школі і передавав через друзей, але він мені не сильно нравився, бо був похож на молодого Леніна – дуже вже розумний! А третій кавалер приносив мені подарки, ікру там всяку: червону, чорну, прямо у літрових банках, а я, дурна, не розуміла, що то делікатес, мені не нравилось. Думала, що то він мені остатки невкусні з риби приносить, не щоб конфети, наприклад. Хотя ікри тоді було стііі-ки і дешевої... Хто би міг подумати, що зараз у нас одна баночка буде стоїти сумасшедші гроші!»

«Та ше й покрашена при тому! – Ігор виступає зі знанням справи. – Оце в новинах показували, що за беспредел зараз на заводах твориться!»

«Так, хто буде кофе, чай? Ага, понятно, ну то всім тоді зроби трав'яний чай. – Підрахувавши голоси, кидає у мій бік Емілія. – І сирник принеси!»

Я святково вивожу сирник і горнятка з чаєм на сервірувальному столі, що перетворює це дійство у мініперформанс. Бабуля розрізає сирник сама, бо нікому не довіряє рівномірний розподіл добра. Гості уважно спостерігають за рухом ножа, мовчки підкладаючи маленькі тарілочки для своєї порції.

– Gdy przeprowadziłyśmy się z mamą z Czeremchowa do Ochocka, tam koło Morza Ochockiego, Boże mój, iluż to ja kawalerów miałam?! Od cholery, cha, cha, cha! Poszłam do jedenastej klasy, jeszcze dobrze nie mówiłam po rosyjsku, a za mną już latali sznurem! Oprócz tego wszystkiego byłam prymuską! Bywało, że poszliśmy na zabawę, a tam zbierze się młodzież: ktoś przyniesie bałajkę, ktoś harmonię i już płasamy. Raz tak tańczyłam z jednym chłopakiem aż do nocy, że starłam sobie nowe sandały. A drugi lowelas cały czas mnie na randkę zapraszał i listy podrzucał do szkoły i podawał przez kolegów, ale mi się za bardzo nie podobał, bo był podobny do młodego Lenina – za bardzo się wymądrzał! A trzeci kawaler przynosił mi prezenty, kawior różnego rodzaju: czerwony, czarny, dosłownie w słoikach litrowych, a ja głupia nie rozumiałam, że to rarytas i mi się nie podobało. Myślałam: „Co on mi tu jakieś niesmaczne rybne resztki przynosi, zamiast bombonierki na przykład”. Chociaż kawioru wtedy była masa i do tego taniego... Kto mógł pomyśleć, że teraz jeden słoiczek będzie kosztować straszne pieniądze!

– I do tego zabarwiony jeszcze! – stwierdza Ihor ze znanstwem. – Właśnie w „Wiadomościach” mówili, co tam się wyrabia w zakładach!

– Tak, komu kawę, herbatę? A, jasne, no to wszystkim zrób herbatę ziołową – po przeliczeniu zgłoszeń rzuca do mnie Emilia. – I sernik przynieś!

Odświętnie przywożę sernik i kubki z herbatą na stole serwisowym, który cały spektakl przemienia w miniperformance. Babcia sama dzieli sernik, nikomu nie powierza dzielenia po równo smakołyku. Goście uważnie wodzą oczami za ruchem noża, milcząco podkładając talerzyki na swoje porcje.

«Я кофе майже не п'ю, бо для давления плохо» – пояснює Тая, щоб якось урізноманітнити незручну паузу.

«Я тоже не особо люблю. – Підтримує її Емілія. – Моя мама Агата ще із Сибіру привчила мене пити різні чаї із трав. Вона там у всякому зіллі розбиралася, бо вічно мала проблеми со здоров'ям і постійно сушила у нашому бараці пучки із різними травами. Я, наприклад, у ті часи ніколи таблеткі не принімала, як соплі почнуться чи яка болячка – мама сразу чай із липи і шипшини, і я – знов як огірочок. А якщо живот болів по-жіночому, то любисток із землянікою заварювала – і мені сразу проходило. Вже потім як мама жила у Вінську, в Польщі, то там недалеко ліс був, і вона любила взяти кошик такий великий і піти туди вдосвіта, назбирати різної трави і грибів, потім порозвішувать все по цілій хаті, щоб пахло. Помню, вона і сама лічилася, і дівкам своїм із кружка роздавала. Всі бігали до неї по те зілля, як по таблеткі».

«Ой, а зараз, то хіба таблеткі? Ліпше вже зілля якесь пити, бо постійно ж підробляють все, тільки гроші деруть!» – Ігор наче кидає заключну фразу і встає з-за столу, дякуючи за обід. Із ним виходить і Ганя, яка без сина не дуже хоче залишатись, бо знає, що він завжди підтримає її, якщо раптом виникне міжусобиця із сусідкою Дусею. Інші гості теж підтримують негласний сигнал до згортання церемонії і починають потрохи збиратися. Кожен кидає короткі прощальні побажання для Емілії, а вона натомість роздає їм ще по кавалку сирника, замотуючи його у серветки із патріотичним принтом. У цей час я делікатно збираю посуд і недоїдки на сервірувальний стіл, відвожу на кухню і залишаю все до наступного дня, як велить бабуля. Ніколи її не питала про цю дивну традицію, але здогадуюсь, що то «для усопших». За її логікою, так має діяти простий бартер: вона пам'ятає про них і годує залишками, а ті – не тривожать її протягом життя.

– Kawy prawie nie pijam, bo na ciśnienie szkodzi – wyjaśnia Taja, aby jakoś wypełnić niezręczną ciszę.

– Ja też za bardzo nie lubię – wspiera ją Emilia. – Moja mama Agata jeszcze na Sybirze nauczyła mnie pić różne herbaty ziołowe. Znała się na różnych ziołach, bo wiecznie miała kłopoty ze zdrowiem i stale suszyła w naszym baraku wiązanki z różnymi ziołami. Ja na przykład wtedy nigdy tabletek nie brałam – jak się katar napatoczył czy coś bolało, to mama od razu herbatę z lipy i dzikiej róży robiła i ja znowu byłam jak rydz. A jeśli brzuch bolał przez kobiece przypadłości, to lubczyk z poziomką zaparzała i od razu mi przechodziło. Potem, gdy mama mieszkała w Wińsku, w Polsce, to tam niedaleko był las i lubiła przed świtem tam chodzić z dużym koszem. Nazbierała różnych ziół i grzybów, potem porozwieszała to wszystko po całym domu, żeby pachniało. Pamiętam, jak sama się leczyła i swoim koleżankom z koła rozdawała. Wszyscy chodzili do niej po te zioła jak po tabletki.

– Oj, a teraz to są tabletki? Lepiej jakieś zioła pić, bo ciągle wszystko podrabiają, tylko kasę ciągną! – Ihor rzuca kończącą sentencję i wstaje zza stołu, dziękując za obiad. Z nim wychodzi też Hania, która bez syna nie bardzo chce zostać, bo wie, że zawsze ją wesprze, jeśli nagle wybuchnie jakieś spięcie z sąsiadką Dusią. Inni goście też popierają cichy sygnał do zakończenia święta i zaczynają się po trochu zbierać. Każdy rzuca Emilii krótkie pożegnalne życzenia, a ona rozda im jeszcze po kawałku sernika, zawijając je w serwetki z patriotycznym nadrukiem. W międzyczasie zbieram taktownie naczynia i niedojedzone resztki na stół serwisowy, odwożę do kuchni i zostawiam wszystko, wedle życzenia babci, na następny dzień. Nigdy nie pytałam jej o tę dziwną tradycję, ale domyślałam się, że to dla zmarłych. Zgodnie z jej logiką tak ma funkcjonować prosty barter: pamięta o nich i karmi resztkami, a oni nie niepokoją jej za życia.

Після всього Емілія лягає на диван у тому ж святковому салоні, поруч ставить кухоль із квітами і вмикає телевізор на улюбленому серіалі. І коли я повертаюсь із кухні, вона зазвичай кидає мені типове риторичне запитання про цей день:

«Хорошо ж посиділи, правда?!»

Po wszystkim Emilia kładzie się na kanapie w tym samym imprezowym pokoju, obok stawia kufel z kwiatami i włącza telewizor, by obejrzeć ulubiony serial. I gdy wracam z kuchni, zwykle stawia mi pytanie retoryczne:

– Miło posiedzieliśmy, nie?!

У ПОШУКАХ АГАТИ

Проект реалізується в рамках програми стипендій
Міністерства культури та національної спадщини Гауде Полонія

Авторка:
ВІКТОРІЯ МИРОНЮК

Переклад з української мови:
ЯРОСЛАВ ПРИСТАШ

Редакторка українського тексту:
ІРЕНА СКАКУН

Редактор польської версії:
ГЖЕГОЖ СТАНІШЕВСЬКИЙ

Кураторська допомога:
НАТАЛІЯ КРАВЧИК

Графічний дизайн та композиція:
МАГДА ВОЛЬНИЦКА

ISBN: 978-83-65732-14-9

Видавець:
ГАЛЕРЕЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА В М. ОПОЛЕ, 2020

Галерея є самоврядувальним органом культури Міста Ополя

IMPRESSUM

W POSZUKIWANIU AGATY

Projekt realizowany w ramach Programu Stypendialnego
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Gaude Polonia

Autorka:
WIKTORIA MYRONIUK

Przekład z języka ukraińskiego:
JAROSŁAW PRYSTASZ

Redakcja wersji ukraińskiej:
IRENA SKAKUN

Redakcja wersji polskiej:
GRZEGORZ STANISZEWSKI

Opieka kuratorska:
NATALIA KRAWCZYK

Projekt graficzny i skład:
MAGDA WOLNICKA

ISBN: 978-83-65732-14-9

Wydawca:
GALERIA SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ W OPOLU, 2020

Galeria jest samorządową instytucją kultury Miasta Opola

IMPRESSUM

